

jen sokáig ott laknom, és hamarosan feltámadhassak Izráel minden seregével együtt. Béke veled, fiam. Sietek haza. Már várnak rám a fürdetőasszonyok és a halottmosdatók.

Dermedten, némán álltam, ő pedig sarkon fordult, és hamarosan eltűnt a házak és siktátorok között.

Reggel a városba mentem, hogy meglátogassam. Útközben találkoztam azzal a bölcs öregemberrel, akinek a házában annak idején Tehilla megmutatta. Megállt, és beszélgetni kezdett velem, majd felajánlotta, hogy hazakísér. Nem hazamegyek, mondtam, hanem Tehillához készülődöm, hogy meglátogassam.

– Csak százhusz év múlva menj – mondta. Majd látta rajtam az értetlenséget, és hozzátette: – Te addig fogsz élni. Az a caddiq asszony pedig bizony íthagyott bennünket.

Elbúcsúztam tőle, de egyre csak ez zakatolt a fejemben: Tehilla elment, meghalt, Tehilla elment, meghalt... Egyszerre ott találtam magam Tehilla háza előtt. Kinyitottam az ajtót, és beléptem.

A szobában a csend nyugalma terült szét, mint imaházban az imádkozás végeztével. A szoba padlóján nedves foltokban ott csillogott még az a fel nem száradt víz, mellyel Tehillát mosdatták.

KÁDÁR ANDRÁS ÁRIEL FORDÍTÁSA

JEGYZETEK

1. Mózes I. könyve, 8. rész, 8. vers.
2. A „tfilat-smona eszre”-imából.
3. A Jom Kippurt megelőző „rettenetes napok” egyik imájából.
4. A Szanhedrin könyvéből.

5. Példabeszédek 26,21. „Mint az elevenszénre a holtszén, és a fa a tűzre, olyan a háborúságszerző ember a patvarkodásnak felgyújtására.
6. Ros ha-Sána ünnepi imából.
7. „Minden embernek kiszabatik az összes élelme Ros ha-Sanától Jóm Kipurig”, st. talmudi traktátusból.
8. Zsoltárok könyve, 92,2.
9. Zsoltárok könyve, 65,5.
10. Zsoltárok könyve, 116,19.
11. A bölcsék mondásai traktátusából.
12. Régi mondás a „Sabat zkor”-ból.
13. Náhálát Sivá – a városfalakon kívül épült egyik első városnegyed, mely az első hét alapító családról kapta nevét.
14. A „Semá”-áldásból.
15. Tehilla = Dicsőség.
16. Tehija = Feltámadás.
17. Mózes öt könyve.
18. A szombati imából.
19. Imarend.
20. Ruth könyve, Eszter könyve, Példabeszédek könyve.
21. Levélbeli megszólítás, kb.: „A megtiszteltnek”.
22. A zsidó naptári hónap első napja.
23. Talmud.
24. A Talmud „Iruvin”-fejezetéből vett kifejezés.
25. A megbocsátást igazoló kötelezvény.
26. Zsidó vallási tanokra oktató tanító.
27. Vallási szabályok és szertartások gyűjteménye.
28. A szombat kimenetelét és az új hét kezdetét gyertyagyújtással jelölik. „havdala” = különválasztás (a fényt a sötétségtől, a megszenteltet a köznapitól).
29. Bírak könyve 8,21.
30. Sámuel I. könyve, 2,3.
31. „zajin bö-adar” = Mózes halálának napja. Ilyenkor emlékeznek meg az ismeretlen helyen nyugvó halottakról.

DAVID GROSSMAN*

A GÁZMASZK MÖGÖTT FELSZAKADNAK A SEBEK

JERUZSÁLEMI HÁBORÚS NAPLÓM

1991. január 1. kedd

Mevaszeret Cijón, Jeruzsálem

Délután 6 óra. Légiriadó. Itt is, ott is meg-rázó zokogás. Mintha az ég zokogna. A halál pillanata ez: ki tudja, hol vannak szeretteim? Ki ért időben haza? S ki van még úton? Valahol az iraki sivatagban egy katona megnyomta a gombot, útnak indítva ezzel a lövedéket. Ki ez a katona? Hogy nézhet ki? Megtorpant-e egy pillanatra, mielőtt lőtt volna? Vajon tényleg annyira biztos ez a katona az igazában, a kétely meg sem érinti?

Sietve távozom dolgozószobámból. Asztalomon nemrég befejezett regényem levonata. A történet hőse az ostobaság és a zsarnokság ellen küzd, minden ellen, ami automatikus és mechanikus, mindaz ellen, ami a halált szolgálja. Az irónia diádala lenne, ha...

* David Grossmannak ez az írása még nem jelent meg héberül, csupán angol nyelven a *Cape* című folyóiratban, a közreadás lehetőségét külön köszönjük a jeles írónak.

Ne gondoljunk most erre. Ne gondoljunk most a 300 kilónyi robbanótöltettel felszerelt Scud rakétára, mely ebben a pillanatban vakon és közömbösen tart felénk a sivatag felől. A végzet, a végzet érzéketlen ujjja. Egy vagy két pillanat, s valaki élettelen halommá fog válni.

Testünk ismeri az eseményeket, szinte önmagától, már-már rutinosan végzi teendőit: a biztonsági ajtók becsukódnak. Idősebbik fiam már önállóan fel is vette gázálcát. Kisebbik fiunk öt és fél éves, neki a feleségem segít felvenni. A gyerek sír, nem kap levegőt a maszk alatt. Ráadásul a gumiszíjak húzzák a haját. Széles szigetelőszalaggal légmentesen lezárom az ablakokat. Nedves rongy a küszöbre. Egy vagy két perc múlva mindent tudni fogunk. Már-már nyugodtak vagyunk.

Nem úgy, mint azon az első éjszakán. A sziréna hangja lerombolt mindent: a hétköznapi életünket, édes illúzióinkat, hogy velünk semmi borzalom nem történ-

JERUZSÁLEM. FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS

het, s azt a vékony védőburkot, melyet gyermekeink köré sikerült felépíteni.

Csendben ülünk az óvóhelyünkön. Arcunkon gázmaszk. Hitetlenül és csalódottan bámuljuk egymást. Mintha a gázálarc mögött valami égető dolog rejtőzne, mélyen a legbensőkben: valami, ami passzívra és fásulttá tesz, valami, ami az alapvető emberi reményt unalommá és befolyásolhatósággá változtatja át. Várjuk, hogy végzetünk valóra váljon bennünk. „Jé! – kiált fel csodálkozva a kisebbik fiam –, mindnyájan úgy néztek ki, mint a szamarak!”

Gázálarcban mindenki egyforma. A helyzet is egyenlővé tesz bennünket. Az elmúlt hetekben Izrael szinte összes lakója békében megfért egymással. Megadott napirend szerint telnek napjaink. Mindenki állandóan a híreket sugárzó központi rádióadót figyeli; ha kimegyünk az utcára, vállunkra akasztjuk a gázálarcot rejtő szegletes kartondobozt, esténként pedig otthonainkba zárkózunk, s fülünket hegyezzük, hogy időben meghalljuk a légiriadót jelző szirénát. Mindenki egyformán retteg. Mindnyájan ugyanazt a néma fogadalmat tettük: elhatároztuk, hogy nem veszünk tudomást arról a másfél millió palesztinról, akiket hetek óta összezárt a szigorú kijárási tilalom. Mindenki csak a rakétákról beszél, meg arról, miként lehet biztosan szigetelni egy szobát vagy egy mozgó kilövőt: ezekről a dolgokról viszont a négyéves gyerekek is hosszan és kimerítően tudnak eszmét cserélni nyolcvanéves nagymamájukkal. Szókinszünk leszűkül. Lelkünk is összébb zsugorodott. Csak arra vigyázunk, semmit se érezzünk, csak arra, hogy minden megfelelően menjen. Mindenki légmentesen lezárta lakása egyik szobáját. Mindnyájan le-

zártuk legvégül önmagunkat. Másként megőrülnénk a rettenetes félelemtől. Másként túlzottan reménykednénk, és rettenetes kétségekbe zuhannánk. Túlzottan szeretnénk – és csalódnánk. Túlságosan élők lennénk.

Igen kellemetlen ez a mesterséges egyenlőség, mely elhatalmasodott rajtunk. Elhatalmasodott rajtunk, de nem az akaratunk ellenére: túlélési ösztönünk arra késztet, hogy vesszünk el, hogy olvadjunk fel, hogy tűnjünk el a tömegben. Ha megkérdezik, hogy vagyok, azt válaszolom: „Kösz... pocsékul... mint mindenki...” Mint mindenki? Mily szegényes és igazságtalan ez a válasz. Hogy érezhet egy ember, egy individuum úgy, mint „mindenki”? Persze hogy teljesen azonosulok a közös félelemmel, mindnyájunk reményével és fájdalmával, de miért kerülöm annak kifejezését, hogy „ÉN” mit érzek? Hogy „ÉN” mitől félek? Miért, hogy már majdnem három hete óvakodom tollat venni a kezembe, nehogy valami rettenetes jel kerüljön a papírra, egy vallomás, mely egyszerre vádol és elítél?

Ezért harcolok minden írásommal a „mindenki” ellen. Az egyenruha ellen, melyet az emberi természet gyanús sietséggel igyekszik magára öltetni. Én nem akarok „mindenki” lenni; valami vagy valaki elrejtette bennem az ellenkezés ördögét a bűdös gázmaszk mögé – akarom az „énemet”, az „énemet”! – ám ebben a pillanatban felriasztott és némaságra intett a szívem. Különbem – isten ments! – ez az „én”, ez a szívdobbanás fellobbantja rejtékelyünket. S akkor, valahol az iraki, vagy most már inkább valahol a jordániai sivatag felett felfedezheti ezt egy elektromos érzékelő egy nagy és érzéketlen rakéta belsejében...

6 óra 07 perc. Az IDF (Israel Defence Forces) szóvi-

vője közli: a rakéta célba ért, a károkról még nincsenek végleges adatok. Arra kéri a lakosságot, hogy még ne vegyék le gázálarcaikat, és maradjanak a lezárt helyiségekben. Pontosan ugyanebben a pillanatban a szövetségesek megtorló támadásra indulnak Bagdad ellen. Egy csepp kárörömöt sem érzek, semmiféle bosszúvágy nem hajt a bagdadiak ellen. Hisz mit segítenének rajtam a bagdadi halottak? Vajon mit vétettek az ott meggyilkolt gyermekek? S azok, akik támogatták Szaddám Husszein gyűlöletes, megalomániás terveit, azok, akiket megszáditott, ők vajon megkapják-e halálos ítéletüket?

„Ne örvendj ellenséged pusztulásán!” – int a régi zsidó mondás. Még akkor se örvendjünk, ha nem fér kétség Szaddám Husszein ördögi mivoltához, az ellene küzdő szövetségesek harcának igazához és szükségességéhez, még akkor sem, ha kétségtelen Izrael jelenlegi igaza és bölcsessége. Még most is elszomorít az, ami Irakban történik. Emberek halnak meg. Pontosan ebben a pillanatban. Mi, a zsidók, az izraeliek, akikkel már annyiféle tragédia és durvaság megtörtént, akiket annyiféleképpen sújtott már a végzet, és akik már annyiféleképpen ütöttünk vissza, mi tudjuk talán a legjobban: egy háborúban mindenki vesztes. A háború: kudarc.

6 óra 15 perc van. Az IDF szóvivője közli, senki sem sebesült meg a támadás során. Eddig 27 rakétatámadást hajtottak végre Izrael ellen. Több tucat ember megsebesült, otthonok százai váltak lakhatatlanná. Ma este óriási szerencsénk volt. De mindez nem hoz megkönnyebbülést: holnap este is ugyanez a sötétség fog ránk borulni. Őt és fél éves fiam már pontosan meg tudja kérdezni: „Hagyományos vagy vegyi töltetű rakéta volt?” Bizonyos korhatár alatt be kellene tiltani bizonyos szavak használatát... hiszen jobb társaságban ezeknél kevésbé durva és ijesztő szavakat sem lehet kimondani. Óvatosan leveszem fiamról a gázálarcot, kiszabadítom a szőke tincseket a gumiszíj alól, valamiféle meghiúsítást próbálok csempészni ezekbe a durva, ka-

otikus pillanatokba. A fiam mindent tud már a vegyi és a biológiai fegyverekről. Arról, hogy miként reagál szervezetünk a gázokra. A szőnyegbombázásról és az elpusztult kormoránokról. Valamikor nem tudtam eldönteni, hogy beszéljek-e a gyerekeknek a náci rémtetteiről. Attól tartottam, hogy ha egy gyerek meghallja, hogy emberek mire voltak képesek embertársaikkal, akkor többé már nem lesz ugyanaz a gyermek. Ezektől a dolgoktól valami végzetesen elromlik vagy megsérül benne. Most a fiam tévét néz, s én elmagyarázom neki, miként hordozhatja a pestis vagy a kolera baktériumait egy rakétatöltet. Európában, Amerikában a szülők zavarba jönnek, amikor az élet tényeiről kell felvilágosítaniuk gyermekeiket. A zsidók földjén a halál tényeit kell megtanítanunk gyermekeinknek, még mielőtt felvilágosítanánk őket az élet dolgairól.

1991. február 2. szombat

A békés éjszakát követően tiszta, verőfényes sabbátra ébredtünk. A háború kezdete óta először engedhet fel a lélek. Lezárt, fülledt otthonunkból kiszabadultunk a szabadba. Igaz, mindennap járunk dolgozni, az is igaz, hogy napközben zsúfoltak az utcák, de kint lenni ezen a napon, az valami egészen más dolog. Kimegyünk, mert ehhez van kedvünk, erre hajt bennünket valami, amit az elmúlt, örökkévalóságnak tűnő két hétben elfojtottunk magunkban. Azért kirándulásnak tűnzik ezt nevezni: a házunkkal szembeni erdőbe megyünk, s körültekintően megtervezzük a gyors visszatérést egy váratlan rakétatámadás esetére. Még a legkisebb gyerek is vállára veszi a gázálarcot rejtő szögletes kartondobozt.

Az első pillanatokban egyszerűen nem merjük átadni magunkat a külső és belső történéseknek. Ideges pillantásokat vetünk egyre távolodó otthonunkra, s azon tréfálkozunk, hogy melyik fára fogunk felmászni, hogy megmeneküljünk a mérgező gázfelhőtől... Aztán lassan elnémulunk. Érezzük, amint bezárult lelkünk kapui megnyílnak, hogy rettegésünk szinte akaratumk ellenére felenged, mint ahogy a rügyek pattannak ki a napsugár érintésétől. Némán lépdelünk az erdőben, a fenyőfák tűin még ott csillognak a tegnapi eső csöppjei. Minden új: a fények és a színek; a befelé fordulásunk (a szirénák hangjára való figyelés helyett). Valamiféle különös fájdalmat, mintegy fordított növekedési fájdalmat éreztünk, olyasmit, mint amikor legelső, rég elfelejtett, ősi emlékeink bukkan fel.

Percek óta valamiféle nagy szabadság s különös meghatottság kerített bennünket hatalmába attól a ritka lehetőségtől, hogy gyermekkorunkban, ahogy Rilke nevezte: „az emlékek hatalmas múzeumában” tehetünk egy sétát.

Más is az eszünkbe jutott. Az erőszak és az állandó bezártság hirtelen az eszünkbe juttatta, amire már nem is emlékeztünk: például, hogy milyen a kijárási tilalom. Húsz éven keresztül hosszabb-rövidebb ideig mi egy egész népet sújtottunk kijárási tilalommal. Időnként hetekig is eltartó kijárási tilalom van a megszállt területeken. A háború kirobbanásától kezdve másfél millió pa-

A GÁZÁLARCOK KIOSZTÁSA JERUZSÁLEMBEN AZ ÖBÖLHÁBORÚ IDEJÉN
FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS

lesztint sújt a majdnem teljes bezártság. Eddig még nem szorított rá bennünket a kényszer, hogy megismerjük, milyen kibírhatatlanul terhes életforma ez. Csak most, amikor sötétedés után bezárkózunk otthonainkba, amikor az egész család összeszorul a házban, most kezdjük megérteni saját rendszerünket, azt, hogy milyen nyomasztó és embertelen a mi elnyomásunk. Nemcsak a katonai és politikai megszállásról van itt szó, hanem arról, hogy a kényszerűség saját otthonunkban összezár olyan családtagjainkkal, akikkel esetleg nem a legfelhőtlenebb a viszonyunk; arról van szó, hogy milyen nehéz megvisszatalni a helyzet nyomása alatt megzavarodott gyermekeket; hogy nem lehet találkozni a kedves barátokkal, hogy ismerőseinktől durván el vagyunk szakítva; hogy otthonunk többé nem szent, s hogy el kell viselnünk: gyermekeinket nem tudjuk megvédeni a külső világ durvaságaitól. Hirtelen az izraeliek milliói szakadtak el mindennapi tevékenységüktől.

Most magunk is megtudhattuk, milyen menekülnék lenni saját hazánkban. Az elpusztult tel-avivi negyedek láttán eszébe jutnak-e valakinek azok az otthonok, melyeket mi romboltunk le a megszállt területeken? Mily durva és utálatos az ilyen kollektív büntetés! Igen, most egy óriási lehetőséget kaptunk arra, hogy újragondoljuk saját tetteinket, hogy sokkal közelebbről szemügyre vegyünk mindent, amit hatalmunkban áll megváltoztatni: a sors iróniája, hogy éppen most ki vagyunk szolgáltatva egy alávaló idegen hatalomnak, mely arra kényszeríthet bennünket, hogy körülbástyázzuk magunkat. Megfogadjuk: soha, semmilyen erőszakos és ostoba hatalomhoz nem csatlakozunk. Ám amikor a rettegő izraeliek elhagyják lezárt szobáikat, hogy megszemléljék az ellenség pusztítását, azt kell tapasztalniuk, hogy a megszállt területek arab lakossága a légiriadót a háztetőikön töltötte, hogy onnan üdvözölhesse és biztathassa Szaddám Huszein rakétáit. Százévnnyi elfojtott kétségbeesés szakad fel a torkokból. Vissza kell húzódnia, és hallgatnia kell még annak is, aki tudja, milyen a véget nem érő szenvedés, a fájdalom, a kifosztottság, a rabság és a halál. Mindenki másnál jobban meg kell értenünk: az igazságtalanságból semmi jó nem származhat. Ha elfogadod az igazságtalanságot – annak bármilyen formáját –, akkor már a szolgája vagy, akkor már le is igázott a létező legszörnyűbb hatalom. Hát ez most a helyzet az izraeliekkel és a palesztinokkal, ezzel a két bebörtönzött nemzettel. Mindkettőt gúzsba köti a történelem, s így képtelenek együttérezni egymás fájdalmával. Sebeink egyformák, mégsem tudunk osztozni a másik fájdalmában. Mint két fogoly, két lezárt cellában.

Éjszaka írom ezeket a sorokat. Sötét van, lelkem ismét feszült készenlétben, a légiriadóra való várakozás miatt. Egyszer még a számítógép váratlan zajára is összerezzenek. A délelőtti gyönyörű séta emléke egyre távolodik. Ami megmarad: nyolc és fél éves fiam gúnyos és fenyegető gesztusa, mellyel az égre, a rakéta felé mutatott, miután biztonságban hazaértünk. A „gyermekkor múzeumát” beborítja a felnőttkor fátyla: a józanság és az igazságtalanság leple.

CHECK-POINT. FOTÓ: KÓBÁNYAI JÁNOS

1991. február 2. péntek

Egyik este Jeruzsálemben, az autóban kapott el a légiriadó. A hosszú, hol elhallgató, hol ismét felcsattanó szirénahang úgy hasította keresztül az éjszakát, mint a vastag kábelek a kék eget. A riadó hangját először az autórádióból hallom meg: ezekben a napokban akár Pergolesi *Stabat Mater*-ét is hirtelen félbeszakíthatja a rakétatámadásra figyelmeztető szirénahang.

Pillanatnyi pánik: ha az úton ér a riadó, azonnal meg kell állni, leállítani a motort, és felcsatolni a gázálcot. Ám az ösztöneim tiltakoznak. Gyerünk! Ne várakozz csüggetegen. Gyerünk tovább, haza! Az agyam kétségbeesetten dolgozik: az Óváros falánál vagyunk. Ide nem mernek bombát dobni. Ilyen közel az iszlám szent helyhez. Vagy mégis? Miért ne tennék? Először is a legfontosabbat: fel a gázálcot. Csend van. Az eget kémlelem. Egyetlen felhő sincs. Gyönyörű s tiszta az ég Jeruzsálem felett. Tele csillagokkal. De most még a csillagok is gyanúsak: a következő pillanatban az egyik hirtelen felvillanhat...

Az eddig parkoló autók lassan megmozdulnak. A sofőrök a kényelmetlen gázálcban előregörnyednek. Egy mellettem haladó autó utasai megbámulnak: mint négy ló egy futurista filmben. Úgy döntöttem, maradok. Egyedül, gázmaszkban ülök az autóban. Az Óváros fala fenséges fényben úszik. Előttem az ősi Jeruzsálem, a történelem bölcsője. Itt így vagy úgy minden megtörtént már, itt tehát semmi sem több, mint ismétlés, mint egy újabb fordítás. Ősi jajszavak és kiáltások visszhangja a bénító szirénahang. Valami arra int belső félelmemből és zavarodottságomból: ne szalaszd el a pillanatot! Mindenki menekül. Most csak Jeruzsálem és te vagy itt.

A gázálc üvegén keresztül, gúvadt szemmel nézem Jeruzsálemet, s könyörgök, hogy csupán egyetlen pillanatra fedje fel magát; s ő, aki ismerte Dávid királyt és Jeremiás prófétát, aki látta Jézust és az apostolokat, Mohamedet, aki legendás lován száguldott hozzá; ő, aki túlélte nemzeteket és királyokat, akik megkívánták és lerombolták, ő, aki a történelem bölcsőjét ringatta... hall-

gat. A sziréna is elhallgatott. Valahol felettünk siklik egy rakéta, célra tart, izzik, mint a szén, s vaskos ujjával a földet tapogatja.

Figyelj: háború van. Innen távol. De Szaddám, az iráni ajatollahok és a szaúdi király hajnaltól késő estig azt harsogják: Te vagy a célpont. Te vagy a préda. Te vagy a drágakő a koronán.

Ötezer év Jeruzsálemben. Az örökkévalóság egyik kötőjének nevezte a várost a költő, Jehuda Amiháj. Hány ezer csatának és háborúnak volt már szemtanúja ez az Idős Hölg? Törődik-e ő egyáltalán a köztünk és az arabok között dúló törzsi ellenségeskedéssel? Hogy magyarázzam el neki e két ellenség érzéketlenségét? Hogy mindkét fél szükségesnek tartja azzal áztatni magát, hogy ő a legbölcsebb, az elszántabb és az erősebb? Körülölelt a csend, s zavaros, izgatott gondolataim támadtak, úgy éreztem magam, mintha a királynő szobájához vezetnek volna, ahol csupán néhány másodperc áll rendelkezésemre, hogy előadjam kérelmemet: hallgass ide, a palesztinok hibáznak, amikor Szaddám Huszeint támogatják. Tény, hogy a palesztinok elkeseredettek, de már rég beletörődhetek volna abba, hogy nem tudnak megsemmisíteni bennünket. Az az arab, aki háza tetején örvend az ártatlanok pusztulásán, nem szabad ember többé, rabszolgává lett. A kölcsönös megértésen alapuló jó viszonyt nehéz lesz megvalósítani. Még ha az arabok hibáznak is, és nem ismerik fel saját érdekeiket, mindez akkor sem ment fel engem mint izraeli állampolgárt annak kötelessége és felelőssége alól, hogy felismerjem a magunk legfontosabb érdekeit, ami viszont csakis akkor lesz megvalósítható, ha sikerül megteremteni a régió biztonságát. Akkor, ha majd a mi kétségbeesésünk és csalódásunk is enyhül.

Még mindig csend van. Az Óváros falai hallgatnak. Folytatom kérelmemet. Jobb dolgom úgyszincs ebben a pillanatban. Csak magammal oszthatom meg e gondolatokat, melyek oly élesek, mint rettegésünk a fejünk felett sikló ostoba, vaskos ujjtól. A helyzet az, hogy 4 millió zsidót közel 200 milliós mohamedán tömeg vesz körül, akik közül többen is nyíltan kijelentették, hogy el akarnak bennünket pusztítani. Éppen tegnap mondta Szaddám, hogy úgy fogja hagyni Izraelt, „mint egy földre hullt, elsárgult levelet”. Az elmúlt 43 évben öt vagy hat véres háborún estünk át, melyek tönkretették fiatalágunk legszebb éveit. Pillanatnyi békességünk sincs. Nem apróságok és szeszélyek miatt utasítják el az izraeliek a megegyezést. Engedmények! A mi helyzetünkben ki ne törekedne a megegyezésre? Ki kételkedhet abban, hogy komolyan hiszünk az arabok jó szándékában?

Másrészt az Öböl-háború hamarosan véget ér. Most nem szalaszthatjuk el a nagyszerű lehetőséget, hogy békét kössünk ellenségünkkel. Minden békeszerződés fontos kitétele az ellenséggel való megegyezés mikéntje, melynek betartása utóbb mindenkinek érdeke. Ha nem kötöttünk volna békét Egyiptommal, akkor nem lehetünk volna szemtanúi annak a hihetetlen jelenségnek, hogy az egyiptomi és az amerikai katonák vállalva, egy

oldalon harcolnak. Ismét meg kell teremtenünk ezt a lehetőséget esküdt ellenségeink számára. Ezzel magunknak tartozunk.

Még mindig nincs vége a légiriadónak. Nem baj. A város is hallgat. Bár a Királynő szigorú Udvarmestere óráját nézi és torkát köszörüli, de én nem hagyom abba beszédemet, míg ki nem dobnak innen. Folytatom.

Kegyetlen, irracionális ellenségeink a palesztinok. Azonban minden ellenségnek (lényegéből adódóan) irracionálisnak kell lennie. Tény az, hogy el akarnak minket innen üldözni! De hát az ember nem harcol olyasvalakivel, aki hozzá hasonlóan látja a dolgokat. Békét sem szokás barátságos vagy „logikus” ellenséggel kötni. Békét az ellenséggel kötünk. Pont. Nem a mi dolgunk az ellenség oktatása. Aligha állíthatjuk, hogy a huszonhárom évnyi megszállással a jó állampolgárságra és a békés együttélésre oktattuk volna őket. A palesztinok évek óta időn és történelmen kívül élnek. Ilyen „súlytalan” körülmények között nem csoda, hogy szélsőségesek és kegyetlenek, ebben a helyzetben könnyű engedni egy képtelen csábításnak. Jelenleg Izrael legfőbb érdeke, hogy a palesztinok visszatérjenek a történelemben, a korlátozások és törvények világába. Csak ezután fogunk tudni elviselhető szomszédi kapcsolatokat kialakítani a többi arab országgal. Nem szeretetről, nem is bizalomról lesz szó, hanem (talán) biztonságról és stabilitásról. Ne, ne érts félre te, aki oly higgadt és józan vagy. Én sem hiszem, hogy ezzel biztosíthatjuk magunknak az örök békességet. De ily módon nekünk is meg kell próbálnunk leküzdeni indokolt félelmünket: csak ez vezethet majd egy jobb jövő felé. Ha a palesztinok (ellenségeink) megtalálják saját hazájukat, akkor vissza fognak térni az időbe.

Vége az előadásnak. A rakéta azonban még a levegőben van. Úgy lebeg felettünk, mint Damoklész kardja. Jeruzsálem még egy bölintásra sem méltat. Az Idős Hölg rezzentelen. Végül is persze magamnak mondtam el mindezt. Még akkor is, ha mindvégig az volt az érzésem, hogy a város ezernyi ráncá közül egy hatalmas szem mered rám, s egy száz gúnyosan mosolyog. Úgy állok itt Jeruzsálem előtt, mint színész a deszkákon. Talán ez az oka, hogy mindez egy kissé túlzásnak, önmotogatásnak hat. Most én is itt ülök gázálarcomban, szenvedélyesen politizálok, fárasztó előadást tartok – ezek a gondolatok feledtetik velem a magasban suhanó rakétát, a kézzelfogható, hideg félelmet, azt, hogy hirtelen még a *Stabat Mater*-nek is el kellett hallgatnia, s végül azt, hogy ezekben a napokban semmi sem olyan, mint amilyennek látszik vagy látszhatna...

Végre megszólal a légiriadó végét jelző sziréna. Szélsebesen repülök haza, hogy viszontláthassam a szeretett arcokat. Hogy végre a barátságos szobában lehessenek. Ahol már hívogatóan vár egy tányér gőzölgő, meleg leves, mely igaz, tiszta hangon szól a békéről, a kényelemről és a jövőről. Ezt a háborút is, mely most valahol távol a sivatagban dühöng, egy napon majd feljegyzik és eltömetik a történelemkönyvekben: ezt is csak úgy em-

legetik majd, mint az elavult energiahordozókért vívott véres törzsi háborúk egyikét.

Senkinek sem fogok beszélni arról, hogy egyik este, arcomon diszkrét gázálarccal, titkos találkám volt az „Idős Hölggyel”. Ki tudhatja?! Talán – valamilyen irracionális módon – a város mégiscsak felfigyelt arra, hogy valaki nem rohant haza, hanem ott töltötte az estét, egyedül az Óváros fala mellett. Talán ezért, hálából az örökkévalóság néhány porszemét hullatta rám, mely megővta életem ezen az éjszakán.

1991. február 25., hétfő

Az öbölben tombol a szárazföldi háború. Itt ismét minden feszült és nyomasztó. A távozás előtti reggeli búcsú végzetessé válik. Véletlen megjegyzések megmáshíthatatlanná. Az emberek óvatosan ápolják kapcsolataikat.

Századszor ellenőrzöm szobánk ajtajának és ablakainak szigetelését. Elhatároztam, hogy hosszú ragasztócsíkokat teszek az ablakokra, hogy robbanás esetén ne törjenek be. Végül is Szaddám megígérte: egyetlen el-sárgult levél sem marad Izraelben. Miközben dolgozom, magabiztos ügyködésem során valami zavarba ejt – hirtelen egy régi emlék, egy huszonnégy évvel ezelőtti jelenet képét látom magam előtt: ugyanezzel a mozdulatokkal, mint most én, az apám tesz ragasztószalagot az ablakra a hatnapos háború előtt. Apám nem vette észre, hogy én is a szobában vagyok, a háta mögött ülök, s nézem, mit csinál. Emlékszem, az ég apró kockákra volt szabdalva, pont olyan volt, mint egy börtöncella ablaka. Az elfojtott emlék súlya alatt úgy éreztem magam, mintha hét lakattal be lennék zárva a végzet szűk cellájába. Akkor Egyiptom elnöke, Nasszer azt ígérte: a zsidókat néhány hét alatt a tengerbe szorítja – s én meg voltam győződve, hogy ros ha-sánát, az újévet már nem fogom megérni. Abban az évben kezdtem el komolyan úszni tanulni.

Ekkor némi aggódással megfordultam, tudtam: egy pillanatra még látni fogom azt a hajdani kisfiút. Imádkozom, ne legyen gyerek a hátam mögött: de ott van egy. Az idősebb fiam jött be a szobába, a földön ülve néz engem.

Hogy magyarázzam el egy idegennek mindezt? Az állandóan ismétlődő vérfürdővel szembenező kétségbeesést? Nemzetünk története sötét, véres folyam: a Függetlenségi Háború, a Színaj-félsziget megszállása, a hatnapos háború, a jom kippuri háború, a libanoni háború, most az Öböl-háború...

Ha izraeliekkel hoz össze a sors, akkor ilyeneket lehet hallani: „Egy hónappal a hatnapos háború előtt határoztuk el, hogy kifestetünk...”, „A lányom a libanoni háború alatt ment férjhez...”, „A jom kippuri háború után nem mentünk el Európába, ahogy terveztük”, „Az apa a Színaj-félszigeten esett el, a fiú a kifárasztós háborúban...”. Mintha valami árnyék vetődne a jövő minden reményébe. Tervezhet-e valamit is Izraelben az ember húsz évre előre? Vagy akárcsak tízre? Átéli-e bármely más nép olyan tapintható, tragikus intenzitás-

PALESZTIN CSALÁD A GÁZÁLARC KIOSZTÁSKOR. FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS

sal saját létezését, mint amellyel Izrael félti pusztá fennmaradását?

Ismét esteledik. Napközben lehet felejteni. Sétálni az utcákon. Élvezni a napfényt. De most hirtelen ismét a sötétség. Honnan vezeti a lelket a világosból a sötétbe? Mint gyermekkorunkban, ismét félünk a sötétől: falaink félelembe burkolódnak, lessük, ki lesz a következő áldozata az arctalan szörnynek, mely az égből fenyeget bennünket. Valamiféle mindenkit magával ragadó, kollektív regresszióban visszatértünk gyermekkorhoz: a felnőttek háborúznak, nekünk pedig meghagyták, hogy szép csöndben ülünk. Ne avatkozzunk a felnőttek dolgába. Először fordul elő, hogy így megtámadnak bennünket, s mi türtőztetjük magunkat. Ki hitte volna ezt?! Talán nem is olyan borzalmas: így ugyanis hirtelen rá kellett jönnünk, hogy nemcsak egy, automatikus válasz létezik a támadásra. Hirtelen egy másik lehetőség is felbukkant durva világunkban. Igaz, ez az alternatíva idegörlő, sőt, időnként embertelen is, mégis, számunkra hihetetlenül fontos, mert *lehetőség, és mert létezik*. Mert megmutatja, hogy időnként vannak egyéb utak is, nemcsak egyféleképpen lehet reagálni, hogy nem vagyunk mindig az adott körülményeink áldozatai. Hogy lehetőségünk van a választásra, az igazi érdekeinknek megfelelő, racionális döntésre. Milyen különös, hogy éppen ebben a várakozásban bukkannak elő a Soá, a zsidók kiszolgáltatottsága korszakának emlékei, éppen akkor, amikor talán megvalósíthatjuk azt a szabadságot, melyet senki sem vehet el tőlünk: a különböző döntések közti választás szabadságát, annak szabadságát, hogy ebben a helyzetben újra meghatározzuk önmagunkat. Éppen most van lehetőségünk arra, hogy ne legyünk többé – a szó legmélyebb értelmében vett – áldozatok.

... S a Soá emlékei megrohannak bennünket. Egy barátom apja, az auschwitzzi láger egyik túlélője, kékesmény ember, aki sohasem beszélt gyermekeinek arról,

mi mindenen ment keresztül, az első légiriadótól hirtelen összeomlott. A gázmaszk mögött mesélni kezdett a kisunokájának, mi minden történt „odaát”. Egész éjjel beszélt a maszk mögött (a gázmaszkok, Szaddám Huszein gázbombáihoz hasonlóan Németországban készültek). Felszakadtak a múlt sebei, nem tudta tovább magába rejteni, kibuggyantak belőle a múlt fájdalmai. Ramat Ganban két légert járt család otthona elpusztult a rakétatámadás során. „Nincs semmi baj”, mondta az interjú során az egyik légertúlélő. „54 éve meggyőződéssem, hogy az életet ajándékba kaptam, akkor meg mitől féljek?” Sok család szétszórta gyermekeit az ország különböző pontjain: „legyen valaki túlélő”.

Azon a héten a német Zöld párt egyik képviselője kijelentette: „meg tudja érteni”, amiért Irak Scud rakétákkal támadja Izraelt, amikor a német kormány sietve, légi úton egy szállítmány Patriot rakétával és kémiai fegyvereket felderítő eszközökkel sietett Izrael segítségére. Zsidó zsigereim megfeszülnek és reszketni kezdenek ettől a néhány szótól, hogy „német szállítmány, német transzport”. S mintegy válaszként ezekre a egyes érzelmekre és zavaros eseményekre, éppen most jelenik meg Németországban a *Lásd szerelem címszó alatt* című könyvem, mely többek között azokkal a sebekkel foglalkozik, melyeket az én generációm kapott a háborúban. Egy Németországban élő túlélő megtámadta a könyvem, szerinte aki nem volt „ott”, az nem tudhat írni és nem is szabad írnia a Soáról. Megértem ennek az embernek a fájdalmát, de biztosan tudom – sőt most, a gázmaszk mögött százszor biztosabban tudom, hogy azért írtam meg ezt a könyvet, mert anélkül, hogy megértettem volna azt, ami „ott” történt, nem tudtam vol-

na tovább élni. Mert valami arra kényszerített, hogy behatoljak a sűrű sötétségbe, hogy nyomon kövessem a gonosz fejlődését, a gyűlölködés terjedését.

A filozófus Hannah Arendtől származik a kifejezés: „ördögi banalitás”. Szándékom – minden eddigi írásomnak ez volt a célja – felismerni és rögzíteni azt a pillanatot, amikor kezdjük megadni magunkat, amikor enged a szorítás, és elkezdünk sodródni, még ha oly lassan is, e banalitás felé. A gátlástalan gonoszság és az érzéketlen közöny felé. Oda, ahol sohasem hangozhat el az, hogy „én”, a hamis „mi” tompa visszhangja nélkül. Ezeket a sorokat is azért írom, hogy állandóan figyelmeztessem önmagamot. A háború nemsokára véget ér, s mindenki a hamarosan kialakuló „új” rendről beszél (véletlenül bár, de „az új rend” kifejezés is a náci szótárából származik).

Teremtsenek bármilyen kapcsolatokat egymással a közel-keleti nemzetek, szeretném remélni, hogy azok, akik a diplomácia művészetét gyakorolni fogják – Izraelben és a többi országban – szem előtt tartják majd azt a (jogosnak bizonyult) félelmemet és rettegésemet, mely a mögöttem szótlanul bámuló kisfiam szemében tükröződött. Remélem, hogy nem feledik el azt a tényt sem, hogy a szövetségesek már több mint egy hónapja állnak harcban azon öt ország egyikével, melyekkel Izraelnek egyedül kellett szembenéznie, amikor váratlanul megtámadták. Szeretném, ha meghallanák a tiszta, félreérthetetlen fogadalmat: soha többé nem szolgáljuk az ördögi banalitást – sem mint a pusztító eszközök szállítói, sem mint mások meghódítói –, hanem szabad emberek leszünk.

MARGITTA NÓRA FORDÍTÁSA

AUSZTRIA-MAGYARORSZÁG ZSIDÓ KATONÁI A SIRATÓFAL ELŐTT. 1915